

JAUME RAMON I VIDALES, UN HISTORIADOR DEL PENEDÈS

MANUEL BOFARULL I TERRADES

Jaume Ramon i Vidales, nascut i mort al Vendrell (1846-1900), fou, veritablement, una figura malaguanyada. Ocupà un dels llocs capdavanters en l'inici de la Renaixença, fent costat a insignes personalitats del moment. La dissort el colpejà amb força. Provà d'excel·lir en el camp de la poesia, sense aconseguir-ho. Els seus darrers anys trobà la raó de la seva vida: esbrinar i divulgar la història de la seva comarca. Ha passat a la posteritat com una mena de Pigmalíó, creador del Guimerà català. La seva tasca d'historiador local, però, el lliga indissolublement a la vila del Vendrell i el converteix en un dels seus fills més il·lustres.

JAUME RAMON I VIDALES, UN HISTORIADOR DEL Penedès

EXPLICACIÓ

Jaume Ramon i Vidales nasqué l'any 1846; el seu germà Ramon morí el 1916. Les seves dues vides abracen, doncs, 70 anys; anys que veieren alçar-se i enderrocar-se moltes coses, però que marcaren amb una empremta indeleble aquest nostre país.

Els germans Ramon, que es portaven 10 anys, visqueren encara la plenitud de la Renaixença, i col·laboraren, en extensió i intensitat, perquè donés abundosos fruits i servís alhora de camp adobat per a collites venidores. Lletraferits de ben jovenets, la ploma era la seva eina quotidiana, i així, servint la impremta familiar, la notaria i el periòdic local; creant prosa, poesia, treballs històrics i obres de teatre; fent caliu a la vida del Vendrell i participant en mil activitats de tota mena, ja culturals ja polítiques, el seu nom es mantenia en un to digne i mesurat, cap inquietud no els era aliena i un ferm sentit de la justícia els feia intervenir quan ho creien de raó.

Jaume era el seny. Ja ho prova la carrera que seguí i que tan seriosament i conscientment serví. L'afició a la història encaixava amb el seu caràcter formal. La seva poesia és, majorment, un seguit de reflexions morals.

Ramon era la rauxa. Ho revela la seva obra festiva, llampe-

guejant i acolorida. Era enraonador, enginyós i amic de tothom.

Però el seny de Jaume tenia un llarg serrell de fantasia, o sigui de rauxa; i la rauxa de Ramon tenia, al fons de tot, un punt de reflexió, o sigui de seny.

Sovint s'ha establert una comparació entre els dos germans, i cadascú ha mostrat la seva preferència. Algunes enciclopèdies no en parlen; d'altres contenen notes biogràfiques d'un d'ells; a més d'una hi tenen cabuda tots dos...

Pensem que els germans Jaume i Ramon són indissolubles i d'impossible comparança, perquè tots dos representen la cara i la creu d'una mateixa i valuósíssima moneda. Si el germà gran regirà les antigues paperasses i els polsosos pergamins i mostrarà, de forma ordenada —diríem notarial—, la història del Vendrell i la seva comarca, el germà petit anotava els costums, el llenguatge i les circumstàncies dels seus convilatans i feia, també, feina d'historiador, perquè allò que era present en vida d'ell és ara un passat irreversible i perdut per sempre més.

La vida dels germans Ramon està inserida en un complex canemàs, on, amb la deguda coloraina, s'hi entrellacen una sèrie de fils. Respiren la història pròpiament dita, però a més la història del teatre, i la de la literatura, i la gramàtica, i el periodisme, i la música...

Amics de les grans figures catalanes d'aquell temps, la mort d'algunes d'elles precedí la seva; d'altres els van sobreviure molts anys. Hem pensat sovint fins on haurien arribat d'haver residit a Barcelona, on era molt més fàcil obrir solc. Però ells van preferir el seu racó vilatà i, xuclant-ne el cos i l'esperit, van alçar la seva obra com un immarcescible i perenne homenatge al Vendrell.

EL VENDRELL

Madoz⁽¹⁾ ens explica com era la vila del Vendrell al temps de néixer Jaume Ramon:

Jaume Ramon i Vidales (1846-1900).

Tenia 850 cases, una escola d'instrucció primària amb 42 alumnes, tres escoles particulars d'igual classe, amb 178 nens, i 6 per a nenes... Un local construït de nou per a balls i diversions públiques, un hospital, dos hostals... Clima temperat i sa; les malalties més comunes són les afeccions reumàtiques i herpètiques... El terreny, si bé de mitjana qualitat, és molt bo per a plantar-hi vinya, tret de la banda de la marina, que és pantanosa... Produeix blat, llegums, oli, garrofes, cànem, seda i vi en abundància... Hi ha indústries d'aiguardent i de bótes; exporta vi i aiguardent... Té 827 veïns i 4.206 ànimes...

Jaume Ramon veié una vila en ràpid creixement, i es dolia de què tots «els generals de l'època moderna que s'han fet cèlebres, si han militat en el partit liberal, tenen llur nom escrit amb lletres de motlle a les cantonades dels nostres carrers... I en canvi ningú no es recorda del Mas Consell, de Sant Cugat del Vallès, dels seus abats, de la Baronia i dels pobles germans que la constituïen⁽²⁾...».

Tenia, Jaume Ramon, un accentuat punt de pessimisme, i així, malgrat la puixança del Vendrell, enyorava temps encara més reculats.⁽³⁾ I apunta les causes d'aquella situació: «...Els mals governs; els forts pagos; / el no protegir el treball / ni la indústria; el caciquisme; / falta de moralitat; / els corrents lliurecanvistes / que per tot van dominant; / veus aquí totes les causes / de vostre gran malestar / i això sens comptar altres geps / que en podríem dir locals...».

El seu amic Àngel Guimerà no veia pas les coses tan negres. Cinc anys abans que en Jaume descrivís la pessimista estampa del Vendrell, en Guimerà va fer el discurs de presidència del «Certamen científic-literari» de la vila, el 27 juliol 1887, on dedicà al Vendrell una coneguda lloança.⁽⁴⁾

I també mostren un caire optimista les notes que redactà el 1891 un viatger, a qui acompanyà el notari durant la seva estada.⁽⁵⁾

Pensem, però, que Jaume Ramon s'adonava d'un fet: al Vendrell, com a tants altres llocs, moria lentament una secular manera de viure i en naixia una altra, que ho trasbalsava tot amb força de terratrèmol.

Casa del carrer de Mar núm. 4, on es suposa que vení al món Jaume Ramon. La placa il·legible de la façana commemora el naixement del seu germà Ramon, el saineter.

VIDA

Els Ramon fan la seva arribada al Vendrell, procedents de Creixell, el segle XVII. De Narcís Ramon i Alegret, avi dels germans Ramon i Vidales, es coneixen algunes anècdotes.⁽⁶⁾ Es desposà el 1804 amb Rosa Escofet i Bassa; el seu fill Joan nasqué al Vendrell el 25 de juliol del 1815, i als 30 anys, el 22 de febrer del 1845, es va casar amb Teresa Vidales i Nin, nascuda el 20 de juny del 1821.

D'aquest Joan Ramon, pare dels nostres Jaume i Ramon, en sabem algunes coses;⁽⁷⁾ morí als 82 anys, el 8 d'abril del 1897, al carrer del Mar, núm. 4. El van sobreviure quatre fills: Jaume, Joan, Ramon i Josepa.

Jaume Ramon i Vidales, fill primogènit, nasqué al Vendrell el 30 de novembre del 1846 i fou batejat l'endemà a l'església de Sant Salvador. Li foren imposats els noms de Jaume, Joan, Mateu, i van ser padrins Narcís Ramon, avi patern, i Maria Nin, àvia materna. Cal suposar que nasqué al carrer del Mar, núm. 4, on es produïren altres esdeveniments familiars.

El seguí el seu germà Joan, nascut el 3 de març del 1849 i mort solter el 18 de febrer del 1931; persona modesta, col·laborà amb els seus germans en el periodisme local i darrerament a *El Baix Penedès*, del qual era administrador; pel març del 1924, quan tenia més de 70 anys, li fou concedida la medalla dels defensors del Vendrell l'any 1874, quan l'entrada dels carlins.

El tercer germà fou una noia, Maria, nascuda el 16 de febrer del 1852. Aquesta, que finí el 22 de setembre del 1870, als 18 anys, tingué un plorador excepcional: en Guimerà, que aquell mateix dia, vivint encara al Vendrell, escriví una *Epístola* en vers dedicada «A mon amic Jaume Ramon en la mort de sa germana.»⁽⁸⁾

Seguí un noi, nascut el 23 de maig del 1854, a qui s'imposà els noms de Ramon, Narcís, Josep, o sigui que es deia Ramon Ramon; morí als 18 mesos, el 31 d'octubre del 1855, i a la inscripció, ara en castellà, consta com a «Raimundo Ramón».

Vendrell- Estació del ferrocarril y Passeig del 4 de Mayo.

Aspecte del Vendrell a les darreries del segle XIX. El final de la rambla i l'estació, que és més que centenària, amb tota probabilitat veurien com el notari i historiador vendrellenc utilitzava el ferrocarril per als seus desplaçaments a Barcelona, Montblanc i altres indrets.

El carrer del Dr. Robert, abans conegut com carrer de les Cases Noves, es comença a configurar durant el segle XVIII extramurs del clos de la vila. La fotografia anterior al 1917 ens mostra un aspecte del Vendrell en l'època en què visqué Jaume Ramon.

El cinquè fou altre noi. Com era costum en aquell temps de tanta mortalitat infantil, algun nounat rebia el nom de fonts d'un mort.⁽⁹⁾ Aquest fou el cas del segon Ramon Ramon, nascut el 20 de gener del 1857 i batejat quatre dies després amb els noms de Ramon, Ventura, Isidre; l'apadrinaren Benet Ramon, oncle, i Anna Vidales, tia.

La darrera germana, Josepa, nasqué el 23 d'abril del 1859. Romangué soltera i, a la mort de Jaume, cuidà els fills d'aquest. Finà a l'hospital del Vendrell, el 8 de juliol del 1944.

Jaume Ramon cursà al Vendrell els estudis primaris i a l'Institut de Tarragona el segon ensenyament, acabat el qual es traslladà a Barcelona per fer la carrera de notari. Després inicià el llarg romiatge per les notaries de Sarra i Montblanc. Es casà amb Caterina Blanch i Trius, l'agost de 1875, a Santa Maria de Vilafranca, d'on ella era filla. Joaquim M.ª Bartrina li dedicà, en tan memorable ocasió, una poesia on entre altres coses li deia:⁽¹⁰⁾ «... La lluna de mel, en tant, / fes que paulatinament / vagi sempre al quart creixent / però mai al quart menguant...».

Del seu matrimoni, Jaume tingué sis fills: Joan, nascut al Vendrell el 21 de maig del 1876. De ben jove es traslladà a les Amèriques, d'on retornà per establir-se a Astúries; morí a Gijón el 19 de febrer de 1922.

Josep, nat a Sarra, que seguí a son pare en l'ofici de periodista. Jaume, nat a Sarra el 1883. Narcís, nat també a Sarra el 1885; aquest, que era mestre pianista, morí solter a Vilanova el 28 de novembre del 1922. Teresa, nascuda a Montblanc el 23 de març del 1886; casà amb Jaume Pujol Lautrec. I Francesca, nada ja al Vendrell, el 22 d'abril del 1892.

En l'espai de ben pocs anys es produeixen les morts: l'esposa, Caterina Blanch, morí el 5 de maig de 1896, al Vendrell, als 44 anys, al carrer del Carreró, núm. 8, després de llarga malaltia. Dos dies abans s'havien celebrat a Barcelona els Jocs Florals en els que Jaume fou premiat per les *Narracions de Poble*.⁽¹¹⁾ L'endemà de la festa, el propi Jaume va assistir a la vetllada literària que cada any feia el Centre Excursionista de Catalunya en honor dels socis premiats. L'any següent, 1897, mor

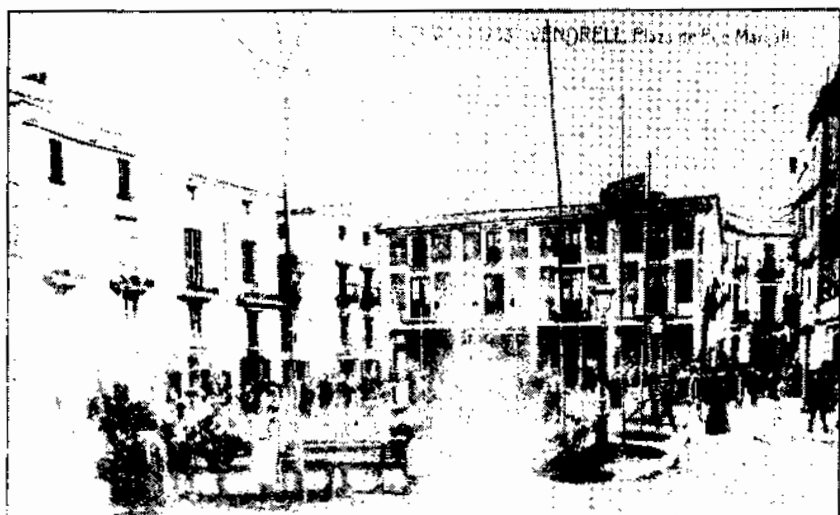
el pare, Joan Ramon i Escofet. El mort següent és el propi Jaume; finà el 21 de juliol del 1900, dissabte, a les 3 de la tarda, i fou sepultat l'endemà; tenia 54 anys i li quedava molt de camp per córrer. Si hi ha morts que són qualificades de «malaguanyades», aquesta en fou certament una. Sabem que el dijous abans, dia 19,⁽¹²⁾ havia anat a Barcelona a cercar el seu fill Jaume, que estava malalt, i havia visitat la gent de *La Renaixença*, de la qual era corresponsal i col·laborador. Al cap d'uns dos mesos, el 2 d'octubre del 1900, moria el seu cosí Jaume Ramon i Soler, de ploma molt airosa i excel·lent poeta. El 12 de febrer de l'any següent, 1901, moria a Barcelona, als 18 anys, el seu fill Jaume Ramon i Blanch.

El 24 de desembre del 1916, diumenge i vigília de Nadal, moria al carrer del Mar, solter, Ramon Ramon. El 7 de febrer del 1919, als 97 anys —era la persona més vella de la vila—, morí la «matriarca» de la família, Teresa Vidales i Nin. Al cap d'una setmana, el 14 de febrer del 1919, morí a Barcelona, «de la cruel grip, que està assolant la humanitat»,⁽¹³⁾ als 26 anys, Francesca Ramon i Blanch.

JAUME RAMON I ÀNGEL GUIMERÀ

Àngel Guimerà portava dos anys i mig a Jaume Ramon. Quan Guimerà, nat a Canàries, s'establí al Vendrell, parlava castellà. Com que en aquella època no hi havia televisió i el mimetisme i la immigració eren mínims, els pocs castellano-parlants eren ràpidament absorbits, i més en una vila essencialment agrícola com el Vendrell. Mentre la seva mare, Margarita Jorge, aguantà la seva llengua fins a morir i deia Àngel a son fill —que els amics imitaven dient-li «Ànquel»—, aquest parlà aviat el català sense grans dificultats.

L'escriptura, però, era una altra cosa. L'ensenyament es feia en castellà, i castellanès eren les lectures de la infantesa. Els primers versos de Guimerà foren escrits en la seva llengua materna, i també les seves primeres cartes. Jaume Ramon feia el

La "Plaça Nova" anomenada, a inicis de segle, "Pi i Maragall" oferia aleshores un aspecte ben diferent del d'avui. Hom diu que abans s'hi passejaven els vendrellencs, això sí, els més humils per un dels costats i els econòmicament més poderosos per l'altre.

A la Plaça Vella, hi vivia la família Ramon. En aquesta fotografia no podem apreciar la seva casa pairal però sí la façana de l'església parroquial i al seu costat la casa consistorial, ambdós edificis indubtablement sovint visitats per Jaume Ramon com investigador del passat històric de la seva vila.

mateix, i no pas per imitació, sinó perquè era el tret comú d'aquell temps.

Àngel i Ramon van congeniar plenament, ja que uns mateixos afanys els movien. Quan arribà al Vendrell, a començament del 1854, Guimerà tenia 9 anys —Jaume en tenia 7—, i quan passà d'intern als Escolapis de Barcelona, el 1859, en tenia 14. Al cap de tres anys retornà al Vendrell, i allí s'estigué fins al 1870, en què, per darrera i definitiva vegada, es traslladà novament a la ciutat comtal.

És durant aquesta segona estada de vuit anys al Vendrell —del 1862 al 1870— que Guimerà fou una mena de deixeble de Jaume Ramon. Aquest ja fa a Barcelona la llarga carrera de notari i, vist des del Vendrell, als ulls d'un jove d'encara no 20 anys, és una mena de personatge. Jaume li recomana els llibres que li convé llegir, el té al corrent de les novetats literàries i inclús de les modes del vestir, i comença lentament a fer que deixi la llengua materna per a seguir la de la seva nissaga penedesenca. Aquest canvi de llengua literària el fan, però, tots dos.⁽¹⁴⁾

Els dos amics, tal com s'estilava, s'adreçaven poesies. El sonet «A mi amigo don Jaime Ramon», escrit pel 1866-67, acaba en una mena de profecia: «...Sigue, pues, esta senda, Jaime amigo, / venciendo los escollos arrogante, / que en el mismo sendero yo te siga. / No importa que la crítica punzante / te maltrate cruel. Yo te predigo / que he de verte con fuerzas de gigante».⁽¹⁵⁾

Els ulls vilatans de Guimerà donaven al seu amic una aurèola que ell no tenia encara i que desitjava assolir. Jaume tractava a Barcelona amb joves lletraferits de la seva edat que descobrien l'ús literari de la llengua catalana i la conreaven. Sense normes de cap mena, sortint d'una espessa i llarga boira, s'enllaçava de cop i volta amb l'època gloriosa dels comtes medievals, amb els fets i els personatges que al cap de centúries es descobrien en els vells pergamins i es veien moure's, fantasmals, per les venerables runes de castells i monestirs.

S'havien restaurat els nobles Jocs Florals i nasqué, una flor més, la «Jove Catalunya», que posteriorment ha estat vista de molt diferents colors. Mentre per alguns fou una agrupació de tipus

gairebé independentista, per altres es limità a ser una fervorosa reunió de caire cultural i humanista. En formaven part il·lustres noms de les nostres lletres —Matheu, Aldavert, Auléstia i Pijoan, Riera i Bertran, Sardà, Bartrina, Ubach...— i també Jaume Ramon. Aquest, a l'escalf d'aquella gent, abandonà el castellà, que els estudis li imposaven, i per als escrits de lleure emprà aviat el català, un català defectuós, farcit de castellanismes, però, al cap i a la fi, una llengua que traduïa amb exactitud el seu pensament. I des de Barcelona, en les cartes que escrivia a Guimerà,⁽¹⁶⁾ l'encoratjava a canviar d'idioma, el corregia en els primers passos i li facilitava el coneixement del català.

Quan apareix la revista *La Gramalla*, el maig del 1870, hi ha, entre les firmes d'Aldavert, Matheu, Jaume Ramon i d'altres, la de «Àngel Guimerà (Del Vendrell)». Aquesta tímida entrada al camp de la lletra impresa es fa, però, amb una llarga i vigorosa poesia: *Lo rey y'l conceller*.⁽¹⁷⁾

La situació dels dos amics canvià ben aviat. Guimerà passà a viure a Barcelona i Jaume es perdé a la notaria de Sarraí. La correspondència era ara tota una altra: el que demanava notícies era l'antic mestre, que romania encallat, i era el deixeble el que li feia saber les convocatòries dels Jocs Florals i li trametia revistes literàries, com *Lo Gay Saber*. Jaume restava sorprès de l'èxit que assolía el seu amic, que, amb una llengua com qui diu emmanlleuada, havia arribat a una riquesa de conceptes i de vocables que mai no s'havia vist. El 1875 —als 30 anys— Guimerà guanyà als Jocs Florals un accèssit a l'Englantina per la poesia *Indíbil i Mandoni*. El 1876 obté la Flor Natural amb *Cleopatra*. El 1877 és coronat Mestre en Gai Saber en obtenir els tres premis (la Flor Natural, amb *L'any mil*).

El 29 de juny del 1892, ancorat ja a la notaria del Vendrell, Jaume dedica un vers al seu amic: *A Guimerà*. Li deia: «...Si poguéssim extasiar-nos / el Niàgara contemplant, / ¿quin efecte ens causaria / després Sant Miquel del Fai?...» I acaba: «...Si tu ets l'altiva muntanya, / la imposanta tempestat, / i la sublim catarata / i el llamp que cega al mira'l, / jo sóc un pobre cantaire / sense forces, sense aguant, / que et contempla com l'ocella / guaita l'àguila volar».⁽¹⁸⁾ És, aquest, un vers digne de meditació. Quan

Jaume escriví aquesta poesia no havia fet encara els 46 anys; fins a morir, vuit anys després, la malaltia el tingué dominat. Pel març del 1900, quatre mesos abans de morir, Jaume rep quatre epístoles de Guimerà sobre qüestions polítiques. Morí pel juliol següent. En Guimerà, que havia nascut abans que ell, el va sobreviure gairebé un quart de segle i morí pel juliol del 1924.

Sempre ens ha agradat creure que el vers de Guimerà que duu per títol *En la mort d'un amic* era adreçat a Jaume Ramon. Llegim-ne alguns fragments: «...Aquest així tu fores, amic que tant aimava; / vingué la mort funesta, la llosa t'encobrí, / i eix dia Catalunya, per qui ton cor gosava, / no va saber ta fi. / ... / Per ço jo, que sabia la vàlua de l'essència / que encara embolcallava ta fresca joventut, / voldria alçar ta glòria més alt que l'existència / que hauries merescut. / ... / Reposa en la fossana. Quan vingui el jorn de feina, / quan fongui les tenebres l'antorxa del matí, / jo ja et diré al clavar-la dintre del camp mon eina / «Va per tu i va per mi!»».⁽¹⁹⁾

EL NOTARI

Jaume Ramon tenia quinze anys quan arribà a Barcelona per fer la carrera de notari l'any 1861. Obtingué el títol el 1872, al cap de deu anys, quan en tenia 25.

Li donà classes l'eminent jurisconsult Fèlix M.ª Falguera i Puigxuriguier, i a hores lliures feia d'aprenent i de passant al bufet que el notari Gaietà Menós regentava al carrer de Ferran, núm. 14, segon pis.

El 20 de maig del 1872 li fou expedit el nomenament de notari de Sarraí, a la Conca de Barberà. Entrà a la vila pel juliol, i ell mateix ens parla d'aquest fet.⁽²⁰⁾ Per nomenament de 16 de gener del 1884 passà a Montblanc; això representava un ascens, ja que la capital de la Conca era cap de partit judicial i tenia una importància i una població molt semblants a les del Vendrell.

JOCHS FLORALS

DE

BARCELONA

CONSISTORI DE MDCCCLXXVI

MANTE NEDORS

D. Lluís Cutchet, *President*.

D. Antoni de Bofarull.

D. Damàs Calvet.

D. Pere de Rosselló.

D. Enrich Claudi Girbal.

D. Joseph Roca y Roca.

D. Joseph Blanch y Piera, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

DONYA EMILIA PALAU Y GONZALEZ DE QUIJANO

Portada del programa dels Jocs Florals de Barcelona del 1876, any en què el bon amic de Jaume Ramon, Àngel Guimerà, obtingué la Flor Natural amb l'obra "Cleopatra".

Durant els gairebé quatre anys de romandre a Montblanc, Jaume no deixava d'ull les places de notari del Vendrell, on en definitiva volia anar a raure. Un sistema per aconseguir-ho era el de la permuta. Aquesta mena de combinació, de la qual se'n feia ús i abús, volia ser restringida per l'autoritat, i en aquella època se'n parlava molt. Per permuta, doncs, el 31 de gener del 1888 Jaume aconseguí el trasllat a la seva vila nadiua.

Jaume col·laborà escadusserament a la revista *La Notaria*, que es publicava a Barcelona. El primer escrit que es fa d'ell obeeix a haver guanyat un premi als Jocs Florals del 1883 amb el treball de tema jurídic *Breus observacions jurídiques sobre la família catalana*. Al cap de poques setmanes,⁽²¹⁾ aquest periòdic diu haver rebut un exemplar de la Memòria dels Jocs, «publicada pel seu autor en una edició privada»; aquest llibre duu, com a títol, *D. Jaime Ramón, Notario de Sarreal, provincia de Tarragona. - Sus obras jurídico-literarias y poéticas*. A més del treball premiat s'hi inclouen dos premis més: el de l'Ateneu Tarragoní —1880— amb l'obra teatral *Lluitas del cor*, i el de Valls —1881— amb la poesia *Capítols matrimonials*; aquest número de *La Notaria* transcriu tot aquest llarg vers festiu.

A la revista professional trobem el seu treball *Los expedientes posesorios*,⁽²²⁾ l'estudi guardonat *Breus observacions...*, en castellà,⁽²³⁾ una consulta jurídica⁽²⁴⁾ i l'article *Afirmamientos*,⁽²⁵⁾ on dona curioses notícies sobre els grallers.

PRIMERS TREBALLS PUBLICATS

A *La Barretina*, setmanari barceloní que es publicà del 4 de gener al 17 d'octubre del 1868, trobem per primera vegada un treball de Jaume Ramon Vidales.⁽²⁶⁾ És un vers de caire elegíac, que duu per títol *Queixes* i és signat per «J.R. Vidales».

El copiem íntegrament: «Neix el dia, la flor plora / al dolç bes de l'aura pura, / i daurada papallona / carinyosa el plor li eixuga. / Com la flor jo també ploro / d'un amor les desventures / i jamai consol en rebo / de la papallona culta (sic). / Mor el dia; el sol

s'amaga / per donar pas a la lluna; / sa ausència les aus en ploren, /
sa fugida el riu murmura. / De ma aimia jo m'allunyo / amb el cor
ple d'amargures; / ni un sospir son cor n'arranca; / ni una queixa ella
em tributa!»,

Amb la mateixa signatura trobem a l'esmentada revista una poesia el juny, *El plor de la pastora*, i una prosa el juliol, *Dues anècdotes*. A l'agost apareix com a «Jaume R. y Vidales» al peu del vers *Fou un somni*.⁽²⁷⁾ Més endavant, pel setembre, el vers *Herència de llàgrimes*⁽²⁸⁾ és subscrit pel nom i cognoms sencers: «Jaume Ramon y Vidales».

Al primer número del setmanari *La Gramalla*, on apareix la llarga poesia *Lo rey y'l conceller*, d'«Àngel Guimerà (Del Vendrell)»,⁽²⁹⁾ s'hi publica un vers firmat amb les inicials «J.R. y V», que són les del nostre Jaume, on comença la sèrie de faules que anirà escrivint al llarg del temps. Duu el títol de *L'alba y'l cep* (o sigui *L'àlber i el cep*). Aquest periòdic morí al núm. 18, del 10 de setembre d'aquell mateix any, i durant la seva curta vida publicà altres treballs de Jaume, en vers i en prosa. Cal remarcar que hi aparegué el primer treball de tipus històric que coneixem de l'autor, *L'àngel negre del Vendrell*,⁽³⁰⁾ i dos articles polèmics: *Sobre la conveniència de reformar el Reglament dels Jocs Florals*⁽³¹⁾ i *Catalanistes a mitges*.⁽³²⁾

L'any següent de la desaparició de *La Gramalla* comença la publicació de *La Renaixensa*, de llarga durada i que anys a venir fou inclús de publicació diària. Al primer número⁽³³⁾ trobem una poesia signada per Jaume Ramon, dita *Anacreòntica*. L'any següent⁽³⁴⁾ hi publica *La mort de Otger*, vers de tipus històric que comença així: «Prop de un any que n'és cercada, / n'és cercada pels cristians / l'antiga ciutat d'Ampúries / per lliurar-la dels alarbs...».

En Jaume se'n va a Sarraí, i fins al 1877, després de quatre anys de silenci, no veiem enlloc cap nova col·laboració.

LA POESIA DE JAUME RAMON

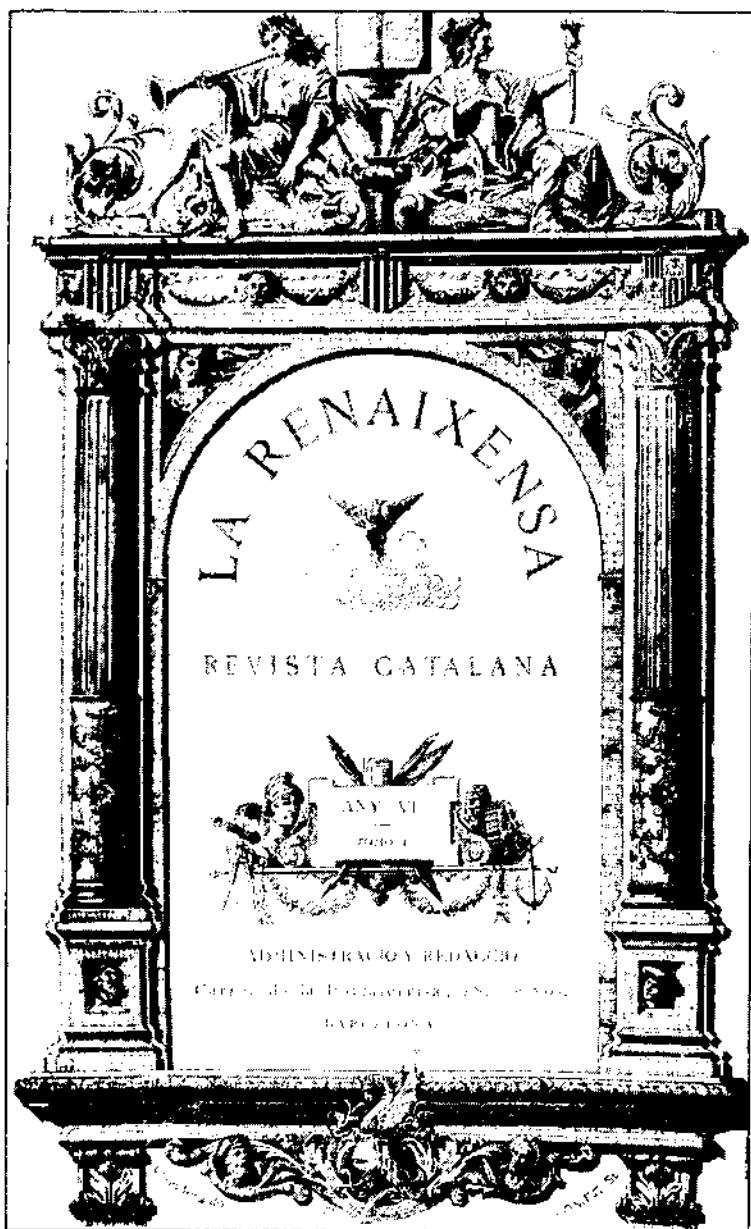
Jaume, que escrivia una prosa bella, clara i fluent, no tenia tanta traça quan es tractava de versificar.

Escriví un reguitzell de versets subtitulats «Fauls», on, com és obligat en aquesta mena de creacions, jugaven una sèrie d'elements —que parlaven, o no— que donaven peu a una sentència final, sempre edificant. Aquestes faules han estat publicades en un escampall de revistes, i repetides fins a quatre i cinc vegades. Vegem-ne alguns títols: *L'àlber i el cep*, *Les orenetes*, *El plom i el suro*, *El sol i la lluna*, *El penell*, *L'embustero*, *El sol i l'hivern*, *Comptes avant, comptes alegres*, *El millor amic*, *El roure i la canya*, *La pedra*, *L'escopeta i l'estudiant*, *El riu i el sol...*

En transcrivim sencera una d'elles, *El penell*: «Si el vent serè domina / ell signa envers la mar; / la ponentada el gira / després cap a llevant; / més tard el mestral bufa / i es torna a capgirar; / i sempre giravolta / seguint el vent regnant; / fins que n'arriba un dia / —i sol sempre arribar— / en que es desencadena / potent el vendaval / i amb fúria el penell trenca / tirant-lo de dalt-baix. / Polítics que de credo / mudeu a cada instant, / fent sempre d'incensaris / per una credencial, / en el penell jo us miro / i allí us veig retratats».⁽³⁵⁾

Va escriure, a més, poesies amoroses, patriòtiques i fúnebres. Una mostra de les darreres aparegué seleccionada en la col·lecció del *Llibre de la Renaixensa*, junt amb versos i proses de les grans figures de l'època.⁽³⁶⁾ Llegim-ne un fragment: «...el rellotge de la vila / toca les dotze pausat. / Llavors, amb cruiximent d'ossos, / los morts s'alcen del fossar, / i al so llunyà de la gralla / tots plegats dant-se les mans, / mentre la darrera espurna / del tester en terra cau, / fent rotllo envoltat lo tenen / començant fantàstic ball. / Ja alegres voltant sens treva / escarnint als vius, pensant / que oblidats, com ells són ara, / amb el temps també seran».

Els versos patriòtics d'en Jaume —com els de son germà

La revista "La Renaixensa" obrí des dels seus inicis la seves planes a les col.laboracions de Jaume Ramon. En el seu primer número publicà la poesia signada per Jaume Ramon titulada Anacreòntica.

Ramon — quedaven totalment forçats. *Les quatre barres de sang* —el vers més llarg del notari— n'és una mostra. Té aquest inici: «En lo cim del homenatge, / de l'atalaya lo corn / rebruny, en senyal de l'aua / apunta ja a l'horitzó. / Ou aytal lo comte Jofre / que llit deix al trenc del jorn...».⁽³⁷⁾

Pel que fa a les poesies d'amor,ensem que com a prototipus és vàlida la titulada *Clar de lluna*, que fou musicada per Pau Casals i que, dedicada a la vendrellenca *La Lira*, fou estrenada per aquesta societat coral a la vetllada de Nadal del 1897. Comença així: «Els teus ulls negres / clars i serens, / videta meva, / descloune prest; / mira la lluna / com resplendeix, / la lluna blanca, / perla del cel, / fanal de plata, / bola de neu. / Ella tes ditzes / sap per enter, / tampoc ignora / ton pesar greu, / com de nit vetlla, / els teus secrets / l'ànima quan dorms en somnis / li descobreix...».⁽³⁸⁾

Jocs Florals de Barcelona

Alguns amics de Jaume Ramon —entre ells, sobretot, Àngel Guimerà i Francesc Ubach— iniciaren una meteòrica carrera gràcies a aquest romàntic certamen literari.

L'any 1883, en complir-se els 25 anys de la restauració dels Jocs, i quan ell ja en tenia 37, el seu nom saltà a la llum. El premi no li vingué pel costat de la poesia, ni tampoc de la història, sinó pel treball jurídic que duia per nom: *Breus observacions jurídiques sobre la organització de la família catalana*.⁽³⁹⁾ Aquest treball, d'una vintena de pàgines, parla dels capítols matrimonials, dels fills, dels heretaments i del paper de la dona...

El 1894,⁽⁴⁰⁾ al cap d'onze anys, obté un doble triomf: *Del fons d'una caxa* (sic) guanya el premi ofert pel Centre Excursionista de Catalunya, i *L'Arch de Barà* (sic) l'atorgat per la Diputació Provincial de Tarragona. Davant d'aquest doble premi, una revista humorística⁽⁴¹⁾ comentà: «Benaventurat notari, que fa les escriptures a parells!».

De tant en tant, algun escriptor premiat entrava a formar part del consistori dels Jocs. *El 1895* correspongué aquest honor a

Jaume Ramon.⁽⁴²⁾ Hi havia, aquest any, un premi concedit per l'Ajuntament del Vendrell, que fou al treball *Costums del segle XV* (sic), del vendrellenc Jaume Serra i Iglésies, que no assistí a l'entrega de premis.⁽⁴³⁾

En celebrar-se els Jocs del 1896, Jaume arribava a la cinquantena.⁽⁴⁴⁾ Reaigué llavors en el nostre personatge el premi de la Diputació de Tarragona pel treball històric *Narracions de Poblet*. Diu la Memòria del secretari: «...és un recull d'impressions íntimes referents als temps darrers de la vida religiosa d'aquell celebèrrim monestir, amenaçades d'esborrar-se del tot si no fos l'hàbil mà que en forma narrativa les ha escrites ara...»

I aquí fineix el pas de Jaume Ramon pels Jocs Florals de Barcelona. No sabem si altres anys concursà en el camp de la poesia; si així fou —recordem que les obres no premiades eren cremades, sense obrir els plecs—, res no translluï. No li anaven, o no els sabia fer, els versos emfàtics i sonors de Guimerà, Ubach i molts d'altres. I així descobrí que el seu era la història. Residint a la tranquil·la vila del Vendrell, allunyat de les fonts documentals de Barcelona, es limitava a endegar incansablement una munió de curioses i interessants pàgines d'història de la vila i la comarca.

CERTÀMENS LITERARIS

El 25 d'abril del 1880, Jaume, que residia a Sarraí, assolí el primer guardó de què tenim notícia. Li fou atorgat al «Certamen literario-artístico en honor de Cervantes», convocat a Tarragona per l'Ateneu Tarragoní de la Classe Obrera, per una obra dramàtica en un acte i en vers titulada *Lluïtas del cor*. Té quatre personatges i l'acció passa en un poble del camp de Tarragona, l'any 1840, acabada la primera guerra carlina.

Pel febrer del 1881 se celebrà a Valls un certamen convocat per la Societat «La Pàtria Catalana». Jaume obtingué un rossinyol de plata pel vers dit *Capítols matrimonials*. Saboregem-ne un tros: «...Per fi, escrits ja tots els pactes, / que dit senyor fa més fermes / amb alguna llatinada / que posa a l'acabament, / tot menjant

confits i coca / i garnatxa tot bevent, / la qual és indispensable / per ser els capítols ben fets...».

L'any 1882 aconseguí un accèssit a Tarragona en un altre certamen convocat per l'Ateneu. És la poesia titulada *Al comers* (sic). Té vuit estrofes d'estructura semblant a la que copiem, que és la primera: «Inquiet, febrós, actiu sempre, / el trasbals és son daler; / caminant de nit i dia / roda el món per tots indrets; / on impera el treball noble / fent sa tasca el trobarem, / el mateix en el grans centres / que en l'oblidat llogarret. / A tots els pobles / porta el progrés; / font de riquesa / n'és el comerç...».

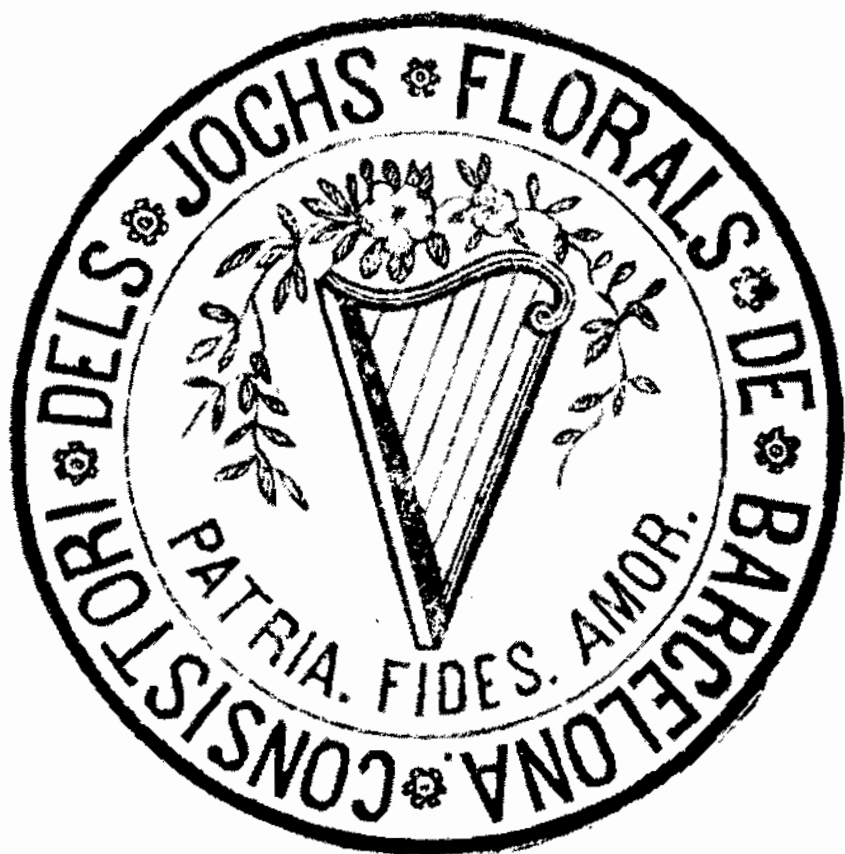
El *primer de febrer del 1883* se celebrà a Valls un gran certamen literari amb motiu de la inauguració del ferrocarril que arribava a aquesta població des de Sant Vicenç de Calders.⁽⁴⁵⁾ El nostre Jaume obtingué el sisè premi per un treball en prosa, *Red de comunicaciones*.

En veure que cada any aconseguia un guardó, decidí picar més alt, i es presentà als Jocs Florals de Barcelona.

El 1894 fou premiat en un concurs convocat pel «Foment Català», de Sants, pel vers *La fira dels enamorats*.

L'HISTORIADOR

Cal remarcar que, de ben petit, Jaume Ramon portava a dins la veneració per les pedres antigues i la seva contemplació l'omplia d'agradoses sensacions. Ell mateix ho deixà escrit:⁽⁴⁶⁾ «...El meu pare em transportava a Tarragona per a matricular-me en el segon ensenyament. En el galerí en què fèiem el viatge ocupàvem el cupé junt amb el senyor rector de Roda, i al veure l'arc de Berà per primera vegada, vaig quedar fortament impressionat...» La noble arcada mostrava les seves pedres mil·lenàries, i aquell jove estudiant la veuria com si retornés al passat. Anys a venir, n'escriuria una exhaustiva i documentada monografia.

Sota la divisa PATRIA. FIDES. AMOR el 1859 foren instituïts els Jocs Florals de Barcelona com a restauració dels Jocs Florals o de la Gaia Ciència, creats per Joan I el 1393.

A més dels premis ordinaris —englantina, viola i flor natural— hom atorga altres premis fruit de donacions institucionals o particulars. Quan un poeta obté tres vegades un premi ordinari és proclamat mestre en gai saber.

Se celebraren ininterrompudament del 1859 al 1936. L'any 1941 es celebraren per primer cop a l'exili, fins que el 1971 es tornaren a celebrar a Barcelona, existint actualment una dualitat entre els JOCS FLORALS DE BARCELONA i els JOCS FLORALS DE LA LLENGUA CATALANA, aquests amb diferents seus a l'estranger.

A *Del fons d'una caixa* —que ha quedat en una discreta foscor, malgrat tractar-se d'una obra molt reeixida i d'enginyosa construcció— conjumina una miscel·lània amb un aplec de documents relatius al Vendrell i als pobles del seu entorn.

A *Narracions de Poblet*, hi afegí un seguit de llegendes i tradicions relatives al cenobi. Potser l'edició més completa és la que va fer *L'Avenç*, el 1910, sota el títol de *Poblet. Narracions, tradicions i llegendes*.

Publicà a revistes un grapat de treballs històrics, sobretot a periòdics del Vendrell. El primer que trobem aparegué a *La Gramalla*,⁽⁴⁷⁾ i tocava ja un tema casolà i simptomàtic: *L'àngel negre del Vendrell*. Posteriorment, l'agost del 1895, parlà novament del tema a *L'àngel del campanar*, sense afegir-hi «del Vendrell» perquè el treball veié la llum precisament en un periòdic vendrellenc i aquest aclariment no feia falta.⁽⁴⁸⁾

La darrera desena del segle és el període més fructífer de la producció històrica de Jaume. Estudià qüestions d'història local i comarcal, i els seus articles són de vegades reproduïts, pel seu interès, en altres papers.

Així, per l'octubre del 1891⁽⁴⁹⁾ li és publicat *Les restes de Roger de Llúria*, treball farcit d'anècdotes i amb dades de primera mà. En reeditar-se, el 1929, l'article tingué un ample ressò, fou reproduït a diverses revistes i aixecà alguna polèmica.⁽⁵⁰⁾

Les cendres de Pere el Gran apareix el 1894 a *El Vendrellense*,⁽⁵¹⁾ i al cap de dues setmanes és reproduït el treball al diari *La Renaixensa*.⁽⁵²⁾ Un terç de segle després el tornem a trobar a *El Baix Penedès*.⁽⁵³⁾ L'autor, que visità l'enderrocat monestir de Santes Creus i parlà amb testimonis dels fets, ens explica l'aventura de les restes mortals del rei durant les guerres del segle passat.

Les mòmies dels Reis d'Aragó Jaume II i Blanca d'Anjou fou publicada a *El Vendrellense* el 1894, al cap d'un mes de l'article

anterior.⁽⁵⁴⁾ La mateixa setmana és copiat pel diari *La Renaixensa*.⁽⁵⁵⁾ El 1895 figura com a apèndix a un estudi de Bonaventura Bassegoda sobre la capella de Santa Àgueda.⁽⁵⁶⁾

La corona gòtica de donya Blanca d'Anjou fou publicat a *El Vendrellense* el mateix any 1894.⁽⁵⁷⁾ Al mes següent és reproduït pel diari *La Renaixensa*.⁽⁵⁸⁾ A la revista del mateix nom apareix una mena de rèplica del doctor Teodor Creus⁽⁵⁹⁾ que puntualitza algunes coses no massa importants.

Pintura mural bizantina del castell de Marmellà aparegué a *El Vendrellense* aquell prolífic any 1894.⁽⁶⁰⁾ Ens explica que aquell conjunt de pintures fou tret de l'oblit el 1887 per alguns entusiastes del Centre Excursionista de Catalunya; transcriu la descripció que el Centre elevà a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando i en fa, per la seva banda, interessants comentaris.

Hem vist com el radi d'acció de Jaume Ramon no ultrapassava els límits assenyalats per Poblet i Santes Creus, Marmellà i Sitges.⁽⁶¹⁾ Toca també la discutible frontera occidental del Penedès,⁽⁶²⁾ on, en resum, sosté que l'arc de Berà separa del Tarragonès aquesta comarca.

La seva tasca en favor de les pedres testimonials no acabava amb la redacció d'escrits. Era soci del Centre Excursionista de Catalunya i participava en moltes activitats d'aquest tipus. El 1895 el trobem a Olot, defensant una ponència.⁽⁶³⁾

Però la feina que més temps li llevà fou la recerca de les arrels de la seva vila nadiua: el Vendrell.

L'HISTORIADOR LOCAL

La dedicació de Jaume Ramon a la història vendrellenca es

desenvolupa paral·lelament a la que abans hem comentat, o sigui durant la darrera desena del segle XIX. La seva professió de notari, i la circumstància que el seu pare hagués estat secretari de l'Ajuntament vilatà, li donaren accés a molta paperassa. A això hem d'afegir-hi el fet que, en saber les seves aficions, moltes cases que guardaven escriptures i altres documents els posaren al seu abast. Amb tots aquests fils dispersos, el nostre biografiat brodà un meravellós tapís.

El 1891, signat per X, trobem el treball *La Baronia del Vendrell* al setmanari vendrellenc *El Demócrata*,⁽⁶⁴⁾ aquí l'autor ens parla del mas Consell, de l'abat de Sant Cugat —que era senyor de la Baronia—, de la manera com es feien l'elecció de batlle i d'assessor —«home savi en lleis»—, i del funcionament del col·lectiu.

Al mes següent apareix el primer article de la sèrie *Vendrell històric*,⁽⁶⁵⁾ que continuarà als setmanaris vendrellencs. *El Vendrellense*, *Lo Vendrellench* i *El Baix Penedès*.⁽⁶⁶⁾ De vegades hi havia només el nom del treball; sovint, però, anaven precedits d'un tret unificador: *Vendrell històric*, *Història vendrellenca* i *D'història vendrellenca*.

Els esmentats setmanaris publicaren de forma dispersa l'estudi *Antigues confraries en nostra parròquia (Sant Salvador del Vendrell) i llurs festes populars*, que l'any 1896 fou recollit en un quadern de 26 pàgines. Comença amb un text introductori, que és tot un acte de fe: «Segurament que a més de quatre, al llegir el títol d'aquest treball, els compareixerà als llavis la rialleta del despreci i es diran mentalment: 'Vaja un modo de perdre el temps escrivint aquestes tonteries!' I realment, considerat baix el prisme de l'eixut positivisme que avui domina a una bona part de la societat, tal volta no els manqui la raó. Mes com nosaltres, per sort o per desgràcia, pensem de distinta manera, i creiem que quelcom se'n treu dels escorcolls a les coses més baladines del temps de l'avior, seguirem nostra tasca; en la seguretat de que alguna ànima caritativa ens ho ha d'agrair...».

També molts dels dispersos articles sobre el Vendrell foren

VENDRELL HISTÒRIC

RECULL D'ESCRITS,
ARTÍCLES I NOTES

del qui fou notari de la vila

JAUME RAMON I VIDALES

VENDRELL
IMPREMTA RAMON
1933

Portada de l'obra "Vendrell Històric" publicada el 1933, on es recullen els articles publicats als periòdics locals "El Vendrellense", "Lo Vendrellench" i "El Baix Penedès" durant la darrera desena del segle XIX.

aplegats, sota el títol *Vendrell històric*, el 1933,⁽⁶⁷⁾ en un llibre de 200 pàgines. No hi foren recollits els articles *L'àngel del campanar*, *El camp del pa beneit, 1837-1873*, *Antic hospital*, *Capbreus dels anys 1657 i 1693*, *Una colònia estrangera en nostra vila durant el segle XVII*, *Corsaris i pirates*, *Notes fúnebres i Una sentència de mort*.

A petició de l'Ajuntament del Vendrell, Jaume publicà una memòria de 24 pàgines, titulada *Memòria sobre los títols de las ayguas de la font de Tomaví*, on, remuntant-se als reis francs d'abans de l'any 1000, exposa els drets que la vila tenia sobre les aigües «que manen en el torrent de la Bisbal, terme d'Albinyana».

LA POLÍTICA

Jaume Ramon era de tarannà liberal i progressista. Hom ha considerat que si bé influí en Guimerà pel canvi de llengua, aquest, en una mena de paradoxa, s'introduí abans en el catalanisme polític i encomanà aquesta passió al vendrellenc. Jaume, no amb gaire constància, assistia a actes, assemblees i reunions. Consta que el 1892 participà en l'assemblea general de la Unió Catalanista a Manresa, d'on sorgiren les Bases de Manresa; i el 1897 representà el Vendrell, junt amb Joaquim Bassa i Nin, en una Assemblea Catalanista a Girona.⁽⁶⁸⁾

Participà també, encara que de manera no gaire destacada —pensem que així ho requeria la seva professió—, en política local.

Cada any es commemorava al Vendrell l'heroica defensa de la vila (4 de març del 1874) enfront dels carlins, i aquesta celebració enfrontava els vilatans. El 1891 un grapat d'entitats portaren corones al cementiri⁽⁶⁹⁾ i a la nit es posà en escena al Casino Circo un quadre dramàtic en un acte, al·lusiú al fet, titulat *4 de març*, original de Jaume Ramon.

Una altra qüestió polèmica fou la del Born,⁽⁷⁰⁾ o sigui el «mercato nou», que augmentà les quotes als venedors i va fer que aquests es declarassin en vaga. Aquest fet inspirà a Jaume la peça *Roda el món... i torna al Born*, batejada com a «juguet còmic-líric d'interès local en un acte i en vers», que fou estrenada el 27 de març del 1892.

Jaume era un home malaltís. Patia del cor, i aquesta dolència el tenia lligat en molts sentits i no podia fer tot el que els seus amics catalanistes esperaven d'ell. Gràcies al seu esforç i el del seu germà Ramon, la impremta familiar acollí el diari barceloní *La Renaixensa* quan l'autoritat d'aquella província prohibí la seva publicació.⁽⁷¹⁾ Això fa que «... el Vendrell pugui enorgullir-se d'haver publicat un diari en català l'any 1897».⁽⁷²⁾

Jaume atenia, dins el possible, les presses de Guimerà per tal de sostenir i revifar l'esperit catalanista a la comarca. Poques setmanes abans de morir preparà al Vendrell un míting de la Unió Catalanista.⁽⁷³⁾

Molts anys després, el 14 d'abril del 1931, fou proclamada la Segona República. I vet aquí que aleshores es desempolvà una poesia de Jaume Ramon que sembla vaticinar —i desitjar— la caiguda de la monarquia. Aquest vers, titulat *Les dues germanes - Fraternitat*,⁽⁷⁴⁾ representa un diàleg entre dues germanes, castellana una i catalana l'altra. Parlen del passat, i al final la cosa va així: «...Germana, dona'm eix nom / i el bes de benevolensa / i trossos amb nostres mans / farem de nostres cadenes. / —Deliri són tes paraules; / tu ceneixes reial diadema / i jo amb ma humil barretina / ni goso dir-me comtessa. / —Aquesta reial corona / que mon orgull un jorn era, / de mos il·lustres blasons / ara és la taca més negra...» La castellana llença la corona, i la catalana fa: «—Des d'avui, ma germana ets, / puig has deixat d'ésser reina...».

I ens plau ara, en cloure aquest treball, imaginar-nos Jaume Ramon —negra i espessa barba— confegint un escrit d'història local, tenint a la vista els borrosos papers de la rectoria vilatana, i Ramon, amoixant-se el llarg bigoti i anotant el diàleg que poc

abans havia escoltat al carrer —cara i creu d'una mateixa moneda—; tot això entre els sorolls de la màquina d'imprimir, envoltats per l'olor de la tinta fresca i sentint esgranar-se les hores del campanar, al cim del qual l'àngel encara giravolta.

Un altre dia, si Déu vol, parlarem d'en Ramon Ramon, el sainer.

NOTES

- (1) *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, per PASCUAL MADOZ, Madrid, 1846.
- (2) JAUME RAMON I VIDALES, *Vendrell històric*, cap. «Primitiu casc de nostra vila i successius engrandiments», pàg. 71.
- (3) JAUME RAMON, *Roda el món... i torna al Born*, juguet còmic-líric en un acte i en vers.
- (4) ÀNGEL GUIMERÀ, *Obres completes*, volum II, Ed. Selecta, Barcelona, 1978, pp. 1221 i ss.
- (5) L. GARCÍA DEL REAL, «Vendrell, notes d'un viatge», a *La Il·lustració Catalana*, núms. 269, 270 i 271, de 30/9/1891, 15/10/1891 i 31/10/1891.
- (6) JAUME RAMON I VIDALES, *Almanach de la Esquella de la Torratxa*, any 1901, article «1837-1873».
- (7) «El Vendrellense», núm. 237, de 11/4/1897, publica una nota necrològica amb motiu de la seva mort.

- (8) *La Renaixensa*, núm. 1, de 1/2/1871.
- (9) A les Peces, d'Albinyana, es repetí el cas tres vegades: tres filles seguides foren batejades Paula Navarro els anys 1777, 1779 i 1781 (Arxiu de can Navarro, de les Peces).
- (10) *El Baix Penedès*, núm. 18, de 25/7/1906, publica el vers, sota el títol «Una carta d'en Bartrina». Bartrina morí el 1880.
- (11) Si bé en aquest moment la seva muller vivia, en imprimir-se l'obra aparegué dedicada «A la memòria de ma estimada esposa Caterina Blanch».
- (12) *La Renaixensa*, núm. 8.237, de 22/7/1900.
- (13) *El Baix Penedès*, núm. 674, de 15/2/1919.
- (14) Del bellíssim castellà que escrivia Jaume Ramon, i de la seva claredat d'exposició i exactitud de paraules en dona una bona mostra la carta adreçada a Guimerà el 9/7/1863 referent a la compra d'un barret. ÀNGEL GUIMERÀ, *Epistolari*. Recull i anotació d'ENRIC CUBAS I OLIVER, Ed. Barcino, Barcelona, 1930.
- (15) JOSEP MIRACLE, *Guimerà*, Ed. Aedos, Barcelona, 1958.
- (16) ÀNGEL GUIMERÀ, *Obres completes*; i ÀNGEL GUIMERÀ, *Epistolari*.
- (17) «La Gramalla», núm. 1, de 14/5/1870.
- (18) Publicat a *El Baix Penedès*, núm. 166, de 30/5/1909, en un número extra dedicat a Guimerà.
- (19) ÀNGEL GUIMERÀ, *Obres Completes*, vol. II, pp. 1.446 i 1.447.
- (20) Jaume Ramon, *Narracions de Poblet*.
- (21) «La Notaría», núm. 1.317, de 2/7/1883.
- (22) «La Notaría», núm. 1.334, de 29/10/1883.
- (23) «La Notaría», núm. 1.340, 1.341 i 1.342, de 10, 17 i 24/12/1883.
- (24) «La Notaría», núm. 1.448, de 4/1/1886.
- (25) «La Notaría», any XL, 1897, pp. 245 a 247.
- (26) «La Barretina», núm. 23, de 30/5/1868.
- (27) «La Barretina», núm. 35, de 22/8/1868.
- (28) «La Barretina», núm. 37, de 5/9/1868.
- (29) «La Gramalla», núm. 1, de 14/5/1870.
- (30) «La Gramalla», núm. 14, de 13/8/1870.
- (31) «La Gramalla», núm. 15, de 21/8/1870.
- (32) «La Gramalla», núm. 18, de 10/9/1870.
- (33) «La Renaixensa», núm. 1 de 1/2/1871.
- (34) «La Renaixensa», núm. 5, de 1/4/1872.
- (35) *Almanach de la Campana de Gracia*, any 1887; «Lo Vendrellench», núm. 500, de 27/4/1902.

- (36) *Llibre de la Renaixensa*, Barcelona, 1888. Imprenta la Renaixensa, pp. 322 a 324.
- (37) «La Gramalla», núm. 11, de 24/7/1870.
- (38) «El Vendrellense», núm. 238, de 18/4/1897; vers datat el 1880.
- (39) Aquells Jocs Florals foren presidits per Manuel Milà i Fontanals; com a membres del Consistori hi havia Víctor Balaguer i Antoni de Bofarull, entre altres; Jacint Verdaguer, amb l'oda *A Barcelona*, guanyà un premi extraordinari.
- (40) Presidí aquests Jocs Josep Balari i Juvany. S'emportà la Flor Natural mossèn Jaume Collell, i l'Engantina, amb *La Sardana*, Joan Maragall. Jaume Ramon no pogué recollir personalment els seus premis, per malaltia.
- (41) «L'Esquella de la Torratxa», núm. 800, 11/5/1894.
- (42) Presidí els Jocs Florals Lluís Domènech i Montaner. Obtingué la Flor Natural un vers titulat «La física». Altres premiats, amb accèssits o extres, foren Antoni Bori i Fontestà, Joaquim Ruyra, Norbert Font i Sagué, Salvador Bové, Carreras i Candi, Francesc Matheu, Salvador Sanpere...
- (43) «La Esquella...», núm. 852, de 10/5/1895.
- (44) Els presidí Narcís Oller, i entre els membres trobem José de Echegaray i Ramon Casellas. Maragall obtingué la Viola amb *Lo mal caçador*.
- (45) Presidí la cerimònia l'Àngel Guimerà i, entre d'altres, s'emportaren premis l'incansable Ubach, Frederic Soler, Ferran Agulló i Ramon Bassegoda.
- (46) JAUME RAMON, *L'arc de Berà*, Vendrell, 1894.
- (47) «La Gramalla», núm. 14, de 13/8/1870.
- (48) «El Vendrellense», núm. 152, de 25/8/1895. Reproduït a *Baix Penedès*, núm. 1.195, de 23/2/1929, al curiós i interessant suplement fet amb motiu de la restauració de l'àngel del campanar.
- (49) «La Il·lustració Catalana», núm. 270, de 15/10/1891, pp 290 i 291; signat per R. Després a «El Baix Penedès» (núm. 78, de 21/9/1907), a l'«Almanach de la Esquella...» (any 1909, pàg. 69), i altra vegada a «El Baix Penedès», el 1929 (núm. 1211, de 15/6/1929).
- (50) Cal remarcar els escrits «Els ossos de Roger de Llúria», que Rovira i Virgili publicà a «La Neu», i «Més sobre les restes de Roger de Llúria», de CÉSAR MARTINELL, a «La Crònica de Valls».
- (51) «El Vendrellense», núm. 67, de 6/1/1894.
- (52) «La Renaixensa», núm. 7.635, de 19/1/1894.
- (53) «El Baix Penedès», núm. 1.110, de 25/6/1927.
- (54) «El Vendrellense», núm. 71, de 4/2/1894.
- (55) «La Renaixensa», núm. 7.654, de 7/2/1894.
- (56) BONAVENTURA BASSEGODA, *La Real Capilla de Sta. Agueda del Palacio de los Reyes de Aragón, de Barcelona...* Barcelona, 1895.
- (57) «El Vendrellense», núm. 80, de 8/4/1894.
- (58) «La Renaixensa», núm. 7.741, de 6/5/1894.

- (59) TEODOR CREUS, «Un dato sobre la qüestió de la corona de Dª Blanca d'Anjou en son enterrament de Santes Creus», a la revista «La Renaixensa», 1894, pp. 408 i 409.
- (60) «El Vendrellense», núm. 112, de 18/11/1894.
- (61) «La Blanca Sitges i el Cau Ferrat», de JAUME RAMON, a «El Vendrellense».
- (62) «Els límits de Ponent del Penedès», de JAUME RAMON, a «El Baix Penedès», núm. 70, de 25/7/1907.
- (63) JAUME RAMON, «Discurs llegit a l'Assemblea d'Olot en defensa d'una de les bases en ella discutides, referent als monuments públics», a «El Vendrellense», núm. 146, de 14/7/1895.
- (64) «El Demócrata», núm. 4, de 11/10/1891. Aquest setmanari, en castellà, republicà, començà a publicar-se el 20/9/1891; visqué fins al núm. 52, de 18/9/1892. L'havia precedit, a la localitat, «El Arco de Barà», que sortí del 18/10 al 29/11/1885, amb un total de set números.
- (65) «El Demócrata», núm. 8, de 8/11/1891.
- (66) «El Vendrellense», «semanario independiente», sortí a les dues setmanes de la desaparició de «El Demócrata», el 2/10/1892; JAUME RAMON fou un dels fundadors. Catalànitzà el títol, prenent el de «Lo Vendrellench» el 26/7/1900, amb el núm. 409; feia cinc dies que Jaume havia mort. Aquest periòdic finí el 26/6/1904. «El Baix Penedès» veié la llum el 31/3/1906 i acabà durant la guerra 1936-39; publicà alguns interessants números extres: dedicat a Guimerà (30/5/1909), al cinquantenari de l'entrada dels carlins al Vendrell (1/3/1924), a les platges del Vendrell (5/7/1924), al número 1.000 de la revista (16/5/1925), al mestre Pau Casals (10/7/1927), a Ramon Ramon i Vidales (30/6/1928) i a l'àngel del campanar (23/2/1929); l'any 1928 publicà unes memòries de Pau Casals.
- (67) D'aquest llibre, se'n féu l'any 1982 una edició facsímil, amb pròleg addicional del cronista oficial del Vendrell Josep M.ª Inglès i Rafecas. Aquest pròleg, documentat, il·luminós i entusiasta, acaba així: «...us demanaria que aquest llibre que és la peça cabdal, la pedra clau del portal del qual penetrem en el nostre passat, en la nostra història, que el poseu en el lloc preferent de les vostres biblioteques particulars junt amb el Llibre dels Llibres, perquè, teniu-ho ben en compte, el *Vendrell històric* d'en JAUME RAMON I VIDALES, és, sí, la nostra Bíblia!».
- (68) «La Renaixensa», diari, núm. 15, de 2/5/1897.
- (69) «La Campana de Gràcia», núm. 1.138, de 14/3/1891.
- (70) «La Campana de Gràcia», núms. 1.013 i 1017, de 20/10 i 17/11/1888.
- (71) Aquest diari fou fundat el 1/1/1881. Suspès, reaparegué al Vendrell el 18/4/1897 fins al 27/10 d'aquell any, en què fou autoritzat pel nou governador de Barcelona.
- (72) JOAN TORRENT i RAFAEL TASIS, *Història de la premsa catalana*.
- (73) Ens en parla Lluís Via, a «Joventut», núm. 24, de 26/7/1900, en article necrològic reproduït després en altres llocs.
- (74) «El Baix Penedès», núm. 1.323, de 14/8/1931.